P r i n o s i

TIJELOVO U HRVATSKOJ KATOLIČKOJ CRKVENO-PUČKOJ KULTURNOJ BAŠTINI

Marko Dragić

Sveučilište u Splitu
Filozofski fakultet
mdragic@ffst.hr

UDK: 27-565.75:398.3](497.5)
Izvorni znanstveni rad
Primljeno 09/2018.

Sažetak

Tijelovo (Svetkovina Presvetog Tijela i Krvi Kristove) uz Božić, Uskrs, Veliku Gospu i Sve svete najveći je katolički blagdan. U radu se daje osvrt na povijest slavljenja Tijelova i čudesa koja su se dogodila po zagovoru Presvetoga Tijela i Krvi Kristove. Svetkovina Tijelova, međutim, nije pobudila znanstveno zanimanje kod etnologa, antropologa i filologa. Zbog iznimno nedostatne literature o Tijelovu u hrvatskoj katoličkoj crkveno-pučkoj baštini u radu se navodi i interpretira pedesetak suvremenih terenskih zapisa koji su nastajali prethodnih dvadesetak godina u Republici Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, Srbiji i Crnoj Gori. Štovanje Presvetoga Tijela i Krvi Kristove u hrvatskoj katoličkoj kulturnoj baštini ogleda se u mnogim crkvama, kapelama, naseljima, župama posvećenim Presvetom Tijelu i Krvi Kristovoj, pobožnostima, molitvama, zavjetima, postu, procesijama, hodočašćima, kićenju kuća, procesijama, pučkim veseljima. Socijalnu i estetsku funkciju imaju običaji kićenja kuća, uređivanja mjesta kroz koja prolazi procesija kao i vješanja ručnih radova po prozorima, balkonima i terasama kako bi to sudionici u procesiji vidjeli. Uz Tijelovo hrvatski puk veže običaje koji imaju apotropejsku i panspermijsku funkciju te vrši određene divinacije. Ti običaji drevnoga su pretkršćanskog postanja, ali su ih Hrvati kristijanizirali.

Ključne riječi: *procesija, molitva, blagoslov, cvijeće, običaji, pučka veselja.*

U ovim je krajevima, u kojima su se stoljećima susretali različiti svjetonazori, potrebno nastaviti zajedničko zalaganje za kulturu, ne upadajući u neplodna suočavanja, nego gajeći poštivanje i pomirbu. To pak ne znači da se zbog toga valja odreći vlastitog identiteta i kulture. Korijeni, baština i identitet svakog naroda, u svemu što im je istinski ljudsko predstavljaju bogatstvo za međunarodnu zajednicu.

Papa Ivan Pavao II

Uvod

Tijelovo (Svetkovina Presvetog Tijela i Krvi Kristove) je uz Božić, Uskrs, Veliku Gospu i Sve svete najveći katolički blagdan.

Premda godine 1871. August Šenoa u svom romanu *Zlatarevo zlato* spominje Brašančevo, taj blagdan se uopće ne spominje u monografiji *Narodni slavonski običaji* (Zagreb, 1846.) Luke Ilića Oriovčanina. Tijelovo ne spominje ni Mijat Stojanović u svome djelu *Slike iz domaćega života slavonskog naroda i iz prirode, s dodatkom Slavonske pučke sigre* (Zemun, 1858.). Zanimljivo je da bard hrvatske etnologije Milovan Gavazzi u svojoj kultnoj monografiji *Godina dana hrvatskih narodnih običaja* (1939.) ne spominje Tijelovo. Frano Ivanišević u djelu *Poljica, narodni život i običaji* (napisanom 1906., a publiciranom 1987. godine) ne spominje Tijelovo. Ni Silvestar Kutleša ne spominje Tijelovo u svom djelu *Život i običaji u Imockoj krajini* 1938. (objavljenom tek 55 godina kasnije, 1993.). Tijelovo ne spominje ni Jerko Suton 1968. godine u svom rukopisu *Vjerski život i običaji Zapadne Hercegovine.*[1]

Ljubo Mićević pred Drugi svjetski rat (rad je objavljen 1952.) navodi tri-četiri rečenice o blagdanu Korosanda u Popovom.

Josip Milićević 1966. godine u svom radu „Običaji i vjerovanja uz gospodarske radove u srednjoj Istri" navodi običaj u središnjoj Istri. Zbog iznimno nedostatne literature o Tijelovu u pučkoj kulturnoj baštini u ovom radu navodi se i interpretira pedesetak suvremenih terenskih zapisa koji su nastajali prethodnih dvadesetak godina u Republici Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, Srbiji i Crnoj Gori.

Hrvati Tijelovo nazivaju: Tilovo, Brašančevo, Brošančevo, Brešančevo, Božji dan, Božji don, Božji blagdan, Korosante (Korosande). U radu se koriste nazivi sukladno nazivima u mjestima u kojima je provedeno istraživanje.

---

[1] Umnožen rukopis. Primjerak se nalazi u Franjevačkoj knjižnici Mostar, inv. br. 3912, sign. 39.

1. Osvrt na povijest slavljenja Tijelova

Tijelovo (Svetkovina Presvetog Tijela i Krvi Kristove) slavi se poslije nedjelje Presvetoga Trojstva,[2] deveti četvrtak nakon Uskrsa. Tim blagdanom Katolička Crkva slavi ustanovljenje euharistije na Veliki četvrtak. Stoga se Tijelovo slavi četvrtkom.

Blagdan se počeo slaviti u 13. stoljeću, a vezuje se uz svetu Julijanu Liješku koja je rođena 1193. godine. Imala je oko pet godina kad je ostala bez roditelja. Redovnicom je postala 1206. - 1207. godine u Liègeu u Belgiji i posvetila se skrbi za bolesnike. U šesnaestoj godini života, 1209. godine, imala je ukazanja u kojima je Bog upozorio da ljudi premalo slave Presveti oltarski sakrament Svetoga Tijela i Krvi Kristove (Tijelovo) i kako u liturgijskom kalendaru nedostaje taj blagdan. Tada je Julijana ukazanja zadržala za sebe. Godine 1230. ukazanja su se ponovila. Od tada je Julijana činila sve kako bi se uspostavio blagdan Tijelova, unatoč mnogim suprotstavljanjima. Ipak, na njezin nagovor biskup Robert iz Lütticha je godine 1246. u svojoj biskupiji uveo blagdan Euharistije. Sveta Julijana umrla je 1258. godine[3], ne dočekavši uspostavu blagdana Tijelova u cijeloj Katoličkoj Crkvi.

Prema drugoj predaji Julijana Liješka je na punom Mjesecu vidjela mrlju. Puni Mjesec svetica je protumačila kao Crkvu, a mrlju na njemu kao nedostatak blagdana kojim bi se štovao Presveti oltarski sakrament.

Julijanino zalaganje za uspostavu blagdana Tijelova nastavila je belgijska redovnica Eva (Evelina, Heva) Liješka (Liège oko 1205. - Liège 14. ožujka 1265.). Bila je najbolja prijateljica Julijane Liješke. Njezinim je zalaganjem liješki nadbiskup Jacques Pantaléon kada je postao papa (Urban IV.)[4] zadnje godine svojega života, 8. rujna 1264., objavio bulu *Transiturus* kojom je blagdan Tijelova želio proši-

2 Presveto Trojstvo je blagdan u nedjelju iza Duhova. Taj se blagdan slavi u cijeloj Hercegovini. „U narodu se kaže da je 'istina kojoj se nitko ne može iščuditi', te se spominje primjer svetoga Augustina i anđela koji ljupinom od lješnjaka prelijeva more. Budući da mudri sveti Augustin nije mogao riješiti tu tajnu, ne možemo ni mi, pripovijeda narod." Jerko Suton, *Vjerski život i običaji Zapadne Hercegovine*, Mostar, 1968., 109. Umnožen rukopis. Primjerak se nalazi u Franjevačkoj knjižnici Mostar, inv. br. 3912, sign. 39.

3 Pokopana je u mjestu Villiers. Blagdan svete Julijane Liješke svetkuje se 5. travnja.

4 Urban IV. (oko 1195. Troyes, Francuska – 2. listopada 1264. Perugia, Italija) bio je papa od 1261. do 1264. godine.

riti na cijelu Katoličku Crkvu.[5] No u tome ga je spriječila smrt. Svetkovanje Tijelova napokon su ustanovili pape Klement V. na Koncilu u Vienni (1311. - 1312.) i Ivan XXII. (papa od 7. kolovoza 1316. do 4. prosinca 1334.). Tako se blagdan Euharistije proširio na cijelu Rimokatoličku Crkvu.

Papa Pio IX. (papa od 1846. do 1878.) je vrativši se iz zatočeništva 1849. godine ustanovio blagdan Predragocjene Krvi i odredio da se svetkuje na dan 1. srpnja.

1.1. Čudesa

Godine 1263. u Bolseni u Italiji dogodio se čudesan događaj. Dok je svećenik koji je sumnjao u pretvorbu za vrijeme svete mise lomio hostiju, iz nje je po oltaru pokapala krv.

Godine 1411. u Ludbregu, u kapelici Svetoga Križa u dvorcu Batthyany, svećenik je za vrijeme bogoslužja posumnjao u riječi Pretvorbe „Ovo je tijelo moje“ i „Ovo je krv moja“. Nakon lomljenja hostije na tri dijela u kalež je potekla prava krv. Iznenađen i uplašen brzo je završio misu, a tekućinu iz kaleža spremio je u staklenu posudu i sakrio. O tome je do konca života šutio. Na samrti je otkrio što se dogodilo i staklenu je posudicu s tekućinom predao na čuvanje subraći svećenicima u župnoj crkvi Svetog Trojstva. To se ubrzo pročulo te su mnogobrojni vjernici počeli hodočastiti u Ludbreg. Dogodila su se mnogobrojna svjedočanstva po zagovoru Presvete Krvi. Papa Julije II. (1503. – 1513.) osnovao je povjerenstvo koje je istražilo čudesna ozdravljenja te je dopustio štovanje relikvije. Isto je nastavio papa Leon X. (1513. – 1521.), koji je 19. ožujka 1513. godine izdao bulu kojom potvrđuje mnogobrojna čudesa u Ludbregu po zagovoru Presvete Krvi te je Ludbreg proglasio svetištem i prošteništem.

U župnoj crkvi Presvetoga Trojstva u pokaznici izgrađenoj 1721. godine čuva se ampula s Predragocjenom Krvi Isusovom.

2. Štovanje Svetkovine Presvetoga Tijela i Krvi Kristove

Štovanje Svetkovine Presvetoga Tijela i Krvi Kristove ogleda se u mnogim crkvama, kapelama, naseljima, župama posvećenima Pre-

5 Usp. Marin Škarica, Štovanje Euharistije izvan mise od prvih stoljeća do uključivo Drugoga vatikanskog sabora, *Crkva u svijetu*, 36 (2001.) 3, 315.

svetom Tijelu i Krvi Kristovoj, pobožnostima, molitvama, zavjetima, postu, procesijama, hodočašćima.

Za vrijeme trogodišnje epidemije kuge u okolici Varaždina u Moslavini Hrvatski se sabor 15. prosinca 1739. zavjetovao da će u Ludbregu izgraditi kapelu Presvetoj Krvi Isusovoj. Kuga je počela jenjavati te je 30 siječnja 1740. godine ukinuta karantena zbog pošasti.[6]

Nepoznat je razlog zašto zavjet nije ispunjen. Zagrebački nadbiskup blaženi Alojzije Stepinac godine 1940. upozorio je na taj zavjet. Dana 4. rujna 1994. godine kardinal Franjo Kuharić je pred oko 100.000 vjernika blagoslovio zavjetnu kapelu.

2.1. Kićenje kuća, procesije, pučka veselja

Procesija je svečana vjerska povorka koja ide s jednoga na drugo mjesto ili se u ophodu vraća na polazno mjesto. U procesiji se uvijek nosi neki sakralni predmet ili znak. U kršćanstvu se procesije javljaju s prestankom progona kršćana u 4. st., kada bi se u Rimu svakodnevno u jednoj crkvi skupljali vjernici i potom kretali prema drugoj crkvi u kojoj bi se održala euharistijska liturgija. U 11. i 12. st. procesije su se održavale u deambulatoriju,[7] posebnom dijelu crkve. U srednjovjekovlju su posebno bile razvijene procesije s relikvijama kršćanskih mučenica i mučenika. U 16. st. najčešće su bile euharistijske procesije s hostijom u pokaznici.[8] Na čelu procesije je križ, potom slijede djeca, pa muškarci, zatim svećenici, najprije oni niži po časti, iza njih viši te potom najčasniji, koji nose sakralni predmet. Na kraju povorke su žene.[9]

Početci procesija na Tijelovo vežu se uz Köln, između 1274. i 1279. godine. [10]

---

6 Gustav Piasek, Neki podaci o kugi u Varaždinu i okolici od XVI. do XVIII. stoljeća. *Godišnjak Gradskog muzeja*, br. 5, Varaždin, 1975., 72.

7 Deambulatorij – ophodni prolaz koji kruži oko svetišta ili apside. Katkad je s perifernim vijencem kapela. Redovit je u sakralnoj romaničkoj i gotičkoj arhitekturi. Usp. Anđelko Badurina (ur.), *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva i Uvod u ikonologiju Radovana Ivančevića*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1990., 199.

8 Pokaznica (ostenzorij, monstranca) izvorno je označavala svaku posudu u kojoj se izlažu svete moći. Poslije je taj naziv ograničen na prozirnu spremnicu u kojoj se izlaže posvećena hostija. Usp. Anđelko Badurina, *Leksikon ikonografije*, 464.

9 Anđelko Badurina, (ur.), *Leksikon ikonografije*, 487-488.

10 Vidi: Marin Škarica, Štovanje Euharistije izvan mise, 315.

Od 1945. do 1952. godine jugoslavenske su vlasti zahtijevale traženje odobrenja za održavanje procesije; često su te zahtjeve odbijale ili sa zakašnjenjem davale dopuštenje. Od godine 1952. zabranjene su sve procesije izvan crkvenog prostora.

Vjernici svih sela župe Kapela kod Ludbrega na Tijelovo idu u župnu crkvu. Djeca su odjevena u bijelo i nose košarice s laticama cvijeća koje posipaju za vrijeme procesije koja ide od župne crkve. Župnik nosi Presveti oltarski sakrament, a iznad njega je *nebo* (baldahin) koji nose četiri muškarca.[11]

Naziv Brašančevo u Hrvata datira iz 18. stoljeća, a nastao je prema hipokoristiku brašance (od riječi brašno) od kojeg se pravi kruh, a kruh u Euharistiji pretvara se u tijelo Kristovo. Nekoć su vjernici u požeškom kraju koristili naziv Brašančevo. U novije vrijeme sve se više koristi naziv Tijelovo. U Požegi se Brašančevo slavi tako da se najprije slavi sveta misa u požeškoj katedrali sv. Terezije Avilske. Misu svečano predvodi požeški biskup uz ostale kanonike, svećenike biskupije i župnike sa šireg područja Požege. Nakon svečane mise ide svečana tijelovska procesija koju predvodi biskup, koji u rukama nosi Presveti oltarski sakrament. Procesija kreće od katedrale, preko glavnoga gradskog trga, Trga Svetog Trojstva, do franjevačke crkve Svetog Duha. U procesiji uvijek sudjeluje mnogo redovnika, redovnica, vjernika, đakona, krizmanika, prvopričesnika. Obvezno sudjeluju i predstavnici vatrogasaca, policije, vojske te autohtoni Trenkovi panduri[12] u svečanim odorama. Za procesije dječica posipaju latice cvijeća koje su pripremili sa svojim tetama ili učiteljicama u vrtićima i školama.[13]

Nekoć su stari Požežani poslije procesije organizirali pred katedralom, na Trgu sv. Terezije Avilske narodno veselje za žitelje svih okolnih sela, Brestovca, Drškovaca, Dervišage i drugih. Doveli bi se i konji, volovi, kola koja su ljudi imali. Svirala je limena glazba, svirali su majstori na gajdama i tamburaši pa su se Požežani hvatali u kolo oko spomenika fra Luke Ibrišimovića Sokola i plesali.[14]

U požeškoj župi Bučje na Tijelovo se okupe tamošnji župljani. Nakon svete mise ide se u procesiju u kojoj svi zajedno mole i pjevaju. Ministranti su odjeveni u svoje odore, djevojke u narodne graničarske nošnje. U procesiji je uvijek i crkveni zbor koji predvodi

[11] Sveti Petar Ludbreški 2011. godine.

[12] Pandure je osnovao austrijski pukovnik barun Franjo Trenk 1741. godine, uz potporu Marije Terezije. Trenkovi panduri bili su slavna postrojba slavonskih vojnika; sudjelovali su u ratovima koje je Austrija vodila.

[13] Jakšić kod Požege 1997. godine.

[14] Zapis je nastao kao i prethodni. Dakle, Jakšić kod Požege 1997. godine.

pjevanje. Za blagdan Tijelova kite se kuće, najčešće cvijećem i ručnim radovima žena.[15]

U dubrovačkim krajevima i na Pelješcu Tijelovo se naziva Korosante (prema tal. *Corpo Santo* – Sveto Tijelo).

Taj blagdan katolici u Popovu većinom zovu Korosande (rjeđe Brašančevo i Tijelovo). U Ravnom su nekoć izrađivali tri vijenca od bršljana i poljskoga cvijeća koji bi se potom postavljali oko pripremljenih oltara. Oltari (drveni stolovi prekriveni bijelim stolnjakom), postavljani su na tri mjesta: na Igrištu uz crkvu, uz mjesni tumul (dio sela zvan Kojići) te u Donjem selu ispod murvina hlada. Kroz selo bi se upriličila procesija za vrijeme koje se pjevala pjesma *Klanjam Ti se smjerno*. *Dumo*[16] je nosio Presveto Tijelo, ispod *neba* koje su nosila četvorica muškaraca. Po dolasku pred oltar upriličilo bi se klanjanje uz pjesmu *Svet, svet, svet*. Po dolasku komunista na vlast zabranjena je procesija, postavljanje oltara i općenito korosandovska tradicija te se dopustio samo ophod oko crkve uz bacanje cvijeća iz košarica.[17] Poslije završetka mise omladina se na Igrištu veselila, pjevala i igrala.[18]

U stolačkome kraju pučki naziv za blagdan je Korosande. U tamošnjoj memoriji sačuvalo se sjećanje na svečane procesije na blagdan za vrijeme austrougarske vlasti. Svećenik je nosio Presveto, a muškarci su iznad svećenika držali *nebo*.[19] Veličanstvena procesija kroz Stolac bila je „smotra katoličke stvarnosti i uvjerenja južne Hercegovine".[20] Don Marko Zovko piše da je 19. lipnja 1930. godine kroz Stolac išla procesija koja se zaustavljala kod tri privremena oltara. Bilo je oko 2000 vjernika i vladao je savršen red. Mješoviti zbor sv. Cecilije sastavljen od Stočanki pjevao je pjesmu *Zdravo Tijelo Isusovo*.[21] Procesijama u Stocu divili su se i pravoslavci i muslimani.[22]

U Otoku kod Sinja Tijelovo se još zove Božji dan. Nekoliko zaselaka načinilo bi četiri kapelice od vezenih *lancuna*: četiri lancuna

---

15 Zapis je nastao kao i prethodni. Dakle, Jakšić kod Požege 1997. godine.

16 *Dumo* – svećenik.

17 Ravno 2018. godine.

18 Usp. Ljubo Mićević, *Život i običaji Popovaca*. Knjiga LXV Srpskog Etnografskog Zbornika, Beograd, 1952., 163.

19 Stolac 1996. godine.

20 „Ivo Dumin", Božji svjedoci, u: Dumo i njegov narod, Vjesnik župe Hrasno - Hercegovina, br. 12, lipanj 1971., 10.

21 Marko Zovko, Zbivanja u stolačkom kraju od 1930. do 1943. godine, u: Humski zbornik IV., *Stolac u povijesti i kulturi Hrvata*, Zagreb – Stolac, 1999., 263.

22 Isto, 264.

sa strane i jedan odozgo. Momci bi usjekli kolce da se pričvrste lancuni i cvijeće. Kapelice bi pravile djevojčice iz četiri zaselka: Glavčice, Živinića, Jelašca i Priblaća. Unutra bi se postavio stolić, cvijeće i svete slike. Jedna bi djevojka uvijek čuvala kapelicu dok ne prođe procesija jer momci bi znali doći pa iz svake kapelice šaleći se pokušali uzeti cvijeće. Nakon svete mise procesija bi iz crkve obišla sve kapelice, uz koje se zastajalo i molilo.[23]

U Dućama kod Omiša za Božji dan (Tijelovo) govorilo se: „Veseli mu se i riba u vodi i tica u gori." Cijelo selo bilo bi ukrašeno, danima prije obavljale su se pripreme, bilo je tu raznih svetih barjaka, svijeća napravljenih u obliku kruga (ova se tradicija zadržala, ali se te svijeće danas pale na dan Gospe Snježne). U samom središtu sela, na raskrižju gdje se vide sve strane sela, nalazila se skromna kućica koju su žene pravile od *pregljača* (ukrasne tkanine). Do te kućice krenula bi procesija u devet sati ujutro. U procesiju su morali ići svi, mlado i staro, odjeveni u najljepšu odjeću koju su imali, a cijelim putem čitale su se litanije te pjevale liturgijske pjesme. Na čelu procesije, ispod *baldakina* (velike nebnice koju su nosili ministranti), išao je svećenik skrušeno noseći *Presveto* (Tijelo Kristovo). Kada bi procesija stigla do raskrižja, svi bi kleknuli, a svećenik je polagao *Presveto* u kućicu od tkanine. Zatim su se palili *baluni* (već spomenute svijeće u obliku kruga, a bile su napravljene od luga i petroleja). Tu bi se služila sveta misa, a zatim bi bilo veliko slavlje, ali nakon zvona oko devetnaest sati svi su morali otići svojim kućama i slavlje je bilo gotovo.[24]

Na Božji dan (Tijelovo) u gotovo svim bračkim mjestima održavala se procesija uz sudjelovanje svih mještana. Manja djeca nosila su bukete cvijeća i posipala brnistrin[25] cvijet putem kojim prolazi procesija. U primorskim mjestima ribari su prostirali mreže da ih svećenik blagoslovi. Ribari su pratili kretanje procesije u barkama i brodovima s upaljenim svijećama i feralima.[26]

Tijelovo se na Visu zove Božji don i iznimno se štuje. Težaci ne idu u polje, a ribari ne idu na more. Misa je ujutro, a popodne je na Špilice misa s procesijom. Ništa se posebno ne nosi u procesiji, jedino svećenik ide ispod *baldakina* i moli, zbor pjeva, a djeca posipaju cvijeće.[27]

---

[23] Otok 2013. godine.

[24] Duće kod Omiša 2015. Leonora Škarica, *Hrvatska usmena književnost u omiškom kraju* (seminarski rad), Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2015., 7.

[25] Split baštini ime prema brnistri - grč. *aspalathos*.

[26] Bol na Braču 2011. godine.

[27] Vis 2008. godine.

U Metkoviću bi se napravili oltarići koje su vjernici obilazili u procesiji sa svijećama. Prvopričesnici i stariji bili bi obučeni u bijelo. Na čelu procesije je križ, iza križa idu djevojčice koje nose košarice sa cvijećem, pa svećenik te ostali vjernici. Pjevaju se marijanske pjesme. U dvorištima su svjetla upaljena. Sveto otajstvo pod *baldakinom*[28] nosi se kroz grad. Svećenik blagoslivlja sve četiri strane svijeta. Djeca bacaju latice cvijeća po ulici.[29]

U Žrnovu na Tijelovo djeca odjevena u bijelo u procesiji bacaju cvjetne latice po putu u znak slavljenja Euharistije. Križeve i *bandire*[30] nose članovi tri žrnovske bratovštine, Srca Isusova, sv. Martina i Gospe od Ruzarija.[31]

U procesiji na zaostroškom području svako selo nosi svoj barjak. Prvo idu Baćinci i Gračani, nakon njih Briščani, Podačani, Zaostrožani i Drveničani. U procesiji ljudi nose žuku.[32]

U Šibeniku na blagdan Tijelova svečana procesija ide od katedrale, zaustavlja se ispred Medulića, nastavlja Kalelargom, Masnom ulicom i završava ispred crkve sv. Krševana.

U Tribunju Tijelovo narod naziva Božji blagdan. Toga dana majke su svoju djecu u dobi od deset do petnaest godina oblačile u najljepšu odjeću kako bi u procesiji posipala cvijeće. Ondašnji je običaj bio da djevojke i žene jednom godišnje žele pokazati svoju *robu*, te je objese po prozorima, balkonima, terasama. Ne zna se koliko je star običaj da upravo na blagdan Tijelova to čine, jer toga dana mnoštvo svijeta u procesiji prolazi kroz mjesto. Uz *robu* slagali su se i najljepši *pitari* cvijeća te poneki *kvadar.*[33] Bilo je i onih koji su navijali *leroj*[34] da zvoni, neki su svirali, a sve to kako bi svratili pozornost prolaznika na svoj dom i *robu.* Poslije bi se danima pripovijedalo tko je najljepše okitio dom, tko ima najljepšu *robu*, je li koja djevojka *dotarica*[35] ili nije.[36]

Na Murteru bi se nekoć poslije velike mise formirala procesija koja bi prošla kroz cijelo mjesto. Nekoć su se prozori kitili cvijećem,

28 *Baldakin* – nebnica, baldahin.

29 Metković 2005. godine.

30 *Bandire* – zastave.

31 Žrnovo 2014. godine.

32 Split 2013. godine.

33 *Kvadar* - uokvirena slika.

34 *Leroj* (*arejol*) – sat.

35 *Dotarica* – udavača bogata mirazom.

36 Ivo Furčić, *Narodno stvaralaštvo šibenskoga područja, II Mjesta uz obalu,* Muzej grada Šibenika, Šibenik, 1984., 329.

vezovima i *šudarima.*[37] Djeca bi se odijevala u školskoj *bašti* i onda bi ih učitelj doveo do crkve da se uključe u procesiju. Muško dijete bi nosilo barjak sv. Vjekoslava, a svako dijete u ruci bi nosilo kiticu cvijeća. Djevojčice bi posipale cvijeće i nosile su bijele *šudare.*[38]

Nakon svečane mise u 10 sati u Vodicama kreće procesija s Presvetim pod *baldekinom.* Procesija se zaustavlja na dvjema tijelovskim postajama. Prva je na obali kod stare svećeničke kuće, a druga u starom gradskom parku. Procesija ima isti pravac kao na Veliki petak, a završava u župnoj crkvi. Procesija je bogata duhovnim sadržajem, sudjeluju vjernici u narodnim nošnjama, prvopričesnici u svojim opravama, *žudiji*...[39]

U Škabrnji bi djevojke ujutro išle po kršu sa *sprtvama*[40] kako bi ubrale cvijeće koje bi za vrijeme procesije posipale ispod Križa i Presvetoga. Ministranti nose dvije svijeće, svećenik nosi Presveto. Procesija ide kroz cijelo selo, na četiri mjesta staje i blagoslivlja se selo.[41]

Postirani za Tijelovo posebno urede mjesto. Napravi se pet oltara urešenih slikama Isusa ili Majke Božje, sa svijećama i puno cvijeća. Na svakoj postaji zastane se kraj oltara, blagoslovi se mjesto i pjevaju prigodne crkvene pjesme. Procesija traje oko dva sata. Po završetku se vjernici vraćaju, zastanu na *ćimatoriju*[42] gdje se zapjeva himna i time svečanost završava. Potom se ide na Porat gdje se pripravljaju srdele, a djeca se posebno vesele vatrometu.[43]

Lovrećka je tradicija da se na Tijelovo nose pune drvene korpice cvjetova žuke[44], trava, ruža. Ide se u crkvu, a onda se ide u procesiju u mjestu gdje je crkva. Na tri mjesta bi stavili Gospinu sliku i tu bi se klanjalo i posipalo cvijeće oko nje; cvijeće bi se posipalo cijelim putem kojim bi procesija išla.[45]

---

37 *Šudar* – rubac, marama.

38 Murter 2008. godine. Nikola Šikić-Marušić, Murter (rođ. 1932.). Ivona Tolić, *Murterska tradicijska duhovnost u kontekstu* (diplomski rad), Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2012., 46.

39 Tisno 2009. godine.

40 *Sprtva* – košara.

41 Škabrnja 2010. godine.

42 *Ćimatorij* – prostor oko crkve, crkveno dvorište.

43 Postire na Braču 2006. godine.

44 *Žuka* – brnistra. Kako je na zaostroškom prostoru raslo mnogo žuke koristila se u razne svrhe. Nakon što bi sazrela i ocvala ljudi bi je rezali i slagali u snopove, koje bi onda stavili u more, da se malo natopi i smekša. Nakon nekoliko tjedana ti snopovi bi se vadili i žene bi ih mlatile na kamenju. Ono što bi ostalo, sušilo se na suncu i od tih niti izrađivale bi se prostirke i komadi muške i ženske odjeće (slično kao od konoplje).

45 Lovreć 2010. godine.

U imotskom selu Dubravama uz Presveto su se nekoć u procesiji nosila četiri *fenjera*, a svećenik je iznad glave nosio *lumbrelu*.[46]

Vrgoračka je tradicija da se na četiri mjesta naprave četiri vanjska oltara kod kojih bi procesija zastala i dijelio se blagoslov. Djeca i žene bili bi u bjelini, sve je bilo u znaku cvijeća. Ta je procesija uz procesiju na Veliki petak u duhovnom smislu najvažniji događaj.[47]

Na raskrižju četiri kraja ulice u vinkovačkom kraju prave se sjenice kao male crkvice od šiblja ili dasaka, a okite se najboljim bijelim ručnim radovima, cvijećem i granama drveća. U sredini je stol kao oltarić i slike srca Isusova i Marijina. Te sjenice svećenici i vjernici obilaze u procesiji.[48]

Na Tijelovo procesija prolazi kroz cijelo Vetovo. Vjernici u pletenim košaricama nose latice cvijeća i posipaju ih cijelim putem. Mještani od brezovih grana prave sjenice koje ukrase svetim slikama, vezenim ručnicima, *šlingovanim* stolnjacima. Procesija stane kod svake sjenice pa se moli. Prozori kuća kraj kojih procesija prolazi okićeni su slavonskim ručnicima, stolnjacima i drugim predmetima karakterističnima za slavonski kraj.[49]

Jedan od najvećih blagdana za Badljevčane je Tijelovo. Toga je dana u prošlosti selo bilo očišćeno jer je selom išla procesija. Na mnogim su mjestima postavljene *sjenice* – ukrašena mjesta sa svetim slikama i oltari na pojedinim mjestima svake ulice. Tijekom procesije molilo se i pjevalo, a svirala je i limena glazba. U prozorima pojedinih kuća postavljalo se cvijeće i ukrasne rukotvorine. Selom su sudionici procesije bacali cvijeće. U procesiji su uz domaće ljude sudjelovali i vjernici iz susjednih sela. Kasnije se procesija održavala samo oko crkvenog prostora. Sa sjenica su ljudi na povratku kući uzimali cvjetove i nosili ih kućama.[50]

Tijelovo pada u doba godine kada žito iz mliječne zriobe prelazi u brašnastu zriobu. U Donjem Miholjcu prave se četiri sjenice (nadstrešnice), okićene cvijećem, *peškirima*, vezovima. Procesija zastaje kod svake sjenice i moli se za dobar i bogat urod žita.[51]

Brašančevo je imalo veliko značenje za mlade cure i djevojke u Gundincima. One su se *novile* u nove *zlatare*, *svilnjače* i koješta drugo. Curice s navršenih 16 godina taj dan bi se nakitile. Do tada

46 Dubrave kod Imotskoga 2018. godine.

47 Vrgorac 2012. godine.

48 Komletinci kod Vinkovaca 2013. godine. Kazivačica je rođena 1924. godine.

49 Vetovo 2013. godine.

50 Badljevina kod Pakraca 2007. godine.

51 Bočkinci kod Donjeg Miholjca 2007. godine.

su curice nosile *kiku* upletenu u košarice, a za Brašančevo bi svoju kosu uredile u *falić* s ružicama. Te mlade cure svećenik je raspoređivao u crkvi u red cura. Curice koje se nisu oblačile seljački, nisu se ni kitile. Njih narod zove *civilke* i u selu ih je bilo malo, tri-četiri. Njihovo mjesto u crkvi bilo je pod korom. [52]

Na Brašančevo uređivale su se po četiri *sionice*. Pravile su se od prolistalih grana, a izgledale su kao male kapele. Unutra su bile okićene raznim *ponjavama*, a u svakoj se nalazio uređeni mali oltar. U Užarevića kraju sionice su bile spram Bareškove kuće, a druga je bila spram Đuričine i Birtine kuće. U Kadića kraju sionice su bile spram Šćevića i Blažanove kuće, a druga je bila spram kuće Franje Žagara i Firove kuće. Sionice su bile okrenute licem prema cesti, i to tako da su bile jedna na jednoj, a druga na drugoj strani. Sredinom ceste išla je procesija u kojoj se pod *nebom* nosio sakrament. To *nebo* bilo je posebno sjenilo izrađeno od svile, a nosila su ga četiri momka odjevena u *šlingane* gaće i rubine. Djevojke su bile odjevene u bijelo i pravile su špalir s obje strane neba. Prije polaska procesije prema sionicama nebo je postavljano pred crkvena vrata. Iz crkve je svećenik sa Sakramentom ulazio pod nebo i procesija bi krenula. Išlo se od jedne do druge sionice. Svećenik se u svakoj zaustavljao, molio i išao dalje. Nakon obilaska svih sionica procesija se vraćala u crkvu, gdje se nastavljala sveta misa. Velika je čast bila za kuće ispred kojih su podizane sionice. Za jednu sionicu trebalo je dovesti dvoja kola prolistalog granja, desetak *ponjava* i različitog cvijeća.[53]

U Đakovštini ako bi na blagdan padala kiša, križ se obvezno nosio, ali se zastave nisu nosile u procesiji.[54] U nekim drugim mjestima, primjerice u Stocu, procesija bi se održala i kad je kiša padala, samo se nije stajalo na postajama.[55]

U Tolisi ispred Crkve Uznesenja Blažene Djevice Marije na *Brošančevo* (Brašančevo) slavi se svečana sveta misa. Taj dan je posebno svečan jer se oko crkve održava tijelovska procesija. Mala djeca *spreme* se u najsvečaniju odjeću, dođu pred crkvu s košarama u kojima se nalaze latice raznobojnog cvijeća, koje posipaju za vrijeme procesije.[56]

52 Gundinci 2010. godine.

53 Gundinci 2010. godine.

54 Đakovo 2008. godine.

55 Marko Zovko, Zbivanja u stolačkom kraju od 1930. do 1943. godine, 271.

56 Kostrč 2013. godine.

U Matićima kod Orašja ispred crkve se naprave četiri *kućice* (sjenice od granja) pa svećenik kod svake stane i moli, a djeca sa sobom donose raznoliko cvijeće koje su ubrala na livadama, u šumama ili svojim vrtovima te ga posipaju ispred crkve. Cijelo crkveno dvorište bude ispunjeno mirisnim cvjetnim laticama, a odjeća koju mladi nose, djevojke i mladići, također je jako svečana i karakteristična za ovo područje. Djevojke nose *bresuknjače*, posebnu posavsku narodnu nošnju koja ovaj dan čini osobito zanimljivim i svečanim.[57]

Vareška je tradicija da se svečana tijelovska procesija odvija uz mnogo cvijeća. Poslije mise okupljali bi se lovci s lovačkim puškama. Oni bi izvodili počasnu paljbu na kraju procesije. Običaj se očuvao do naših dana. Moli se na četiri postaje kroz selo, napravljene od jelovih grana, kao male kolibice. Kršni momci nosili su *nebo*, postolje na kojem je bio Presveti sakrament. Čitao se odlomak iz Svetoga pisma. Nakon što svećenik digne Sakrament, puk se križa i slijedi počasna paljba lovaca. Nakon molitve i prolaska četiriju postaja vraća se u crkvu. Godine 1944. bila je zadnja procesija, a prva nakon te duge stanke 1990. godine.[58]

Na Tijelovo je u Busovači do Drugoga svjetskog rata procesija uz pjesmu, svirku i ples išla kroz cijeli grad, a nakon rata samo oko crkve. Kretala se od crkve sv. Ante kroz Rokočić, Mahalu i Čaršiju, uvijek određenim putem. Sudionici su nosili oltar, slike sa svecima i slično, a djeca korpice sa cvijećem. Jednom je u procesiji sudjelovala i mala Anita, kćerka trgovca Đule i Side Sabo. Imala je na sebi bijelu haljinicu i korpicu sa cvijećem u rukama.[59]

Tijelovo se u duvanjskom kraju još zove i *Brešančevo*. Na taj dan nekad se radnicima nosio ručak, žene bi ispekle kruh i razna jela; tada se je obvezno radilo nešto oko brašna.[60]

Do Domovinskoga rata u Posušju se održavala procesija u okviru crkvenoga dvorišta, a nakon rata misa se služi na gradskom groblju *Martića križ*, odakle procesija s Presvetim sakramentom – hostijom kreće prema crkvi. Tada se prvopričesnici odijevaju u odjeću s prve pričesti i po ulicama kroz koje prolazi procesija bacaju cvijeće što ga uberu u polju, vrtu, kući; oni su među prvima u procesiji.[61]

---

57 Matići kod Orašja 2010. godine.

58 Vareš 2008. godine.

59 Solakovići kod Busovače 2010. godine. Kazivač je rođen 1928. godine.

60 Tomislavgrad 2011. godine.

61 Posušje 2007. godine.

U bokokotorskom kraju nekoć su se gradom održavale tijelovske procesije u kojima su djevojčice s košaricama cvijeća i cvjetnim vijencima na glavi izgledale kao anđelčići. [62] U nekim bokokotorskim župama još uvijek se održavaju tijelovske procesije.

Na blagdan Tijelova u župnoj crkvi sv. Ilije u Kiseljaku održava se posebna sveta misa s procesijom, kada prvopričesnici od te godine oblače svoje haljine, odnosno odijela sa pričesti. Procesija kreće od škole, djeca hodaju i bacaju cvijeće, zastaju ispred spomenika poginulim braniteljima, gdje se pomole, i nastavljaju put prema crkvi. Ispred crkve se ponovno stoji i moli. Onda se služi sveta misa na kojoj svećenik blagoslovi djecu i bombone koje nakon mise djeca podijele svim vjernicima.[63]

Do zabrane procesija 1952. godine procesija Mostarom išla je s Presvetim oltarskim sakramentom, a narod bi ga dočekivao i posipao cvijećem. Nakon demokratskih promjena 1990. godine u mnogim mjestima revitalizirana je tijelovska procesija. Tijelovska procesija obnovljena je i u Mostaru.[64]

Hrvati katolici u Vojvodini blagdan Tijelova nazivaju Brašančevo. U Subotici se procesija organizira oko katedrale. Na čelu procesije su *bandaš*[65] i *bandašica*.[66] Djeca u procesiji odjevena su u haljine koje su nosila na prvoj pričesti. Mnogi vjernici u procesiji odjeveni su u narodne nošnje. Procesije se održavaju i u drugim župama u Vojvodini.[67]

Crkva na Buni kod Mostara 1. srpnja 2018. godine posvećena je Presvetom Tijelu i Krvi Kristovoj.

2.2. Prekinuta tradicija

Na Tijelovo je nekada davno[68] u Mrkonjić Gradu bio običaj da se naprave četiri simbolična oltara koja su se stavljala ispred ulaznih vrata i sa strane crkve. Ti oltari bi se pravili od hrastovih grana i

---

62 Split 2008. godine. Kazivačica je rodom iz Boke kotorske (rođena 1929. godine).

63 Kiseljak 2007. godine.

64 Jurilj Zorica, *Poetika hrvatske usmene književnosti širokobriješkoga kraja u kontekstu tradicijske kulture*. (Doktorska disertacija), Filozofski fakultet Sveučilišta u Mostaru, Mostar, 2016., 162.

65 *Bandaš* – predvodnik.

66 *Bandašica* – predvodnica.

67 Subotica, 2018. godine.

68 Komunističke vlasti su 1952. zabranile procesije. Do Domovinskoga rata u Mrkonjić Gradu živjelo je nešto više od 2000 Hrvata katolika, koji su 1992. godine bili prisiljeni napustiti pradjedovska ognjišta. Stoga je davni običaj iščeznuo.

ukrašavali raznim cvijećem. Svaki oltar je pravila jedna obitelj. Tada bi u procesiji (koja je nekada išla kroz grad, ali je u vrijeme komunizma bila zabranjena pa se održavala samo u crkvenom dvorištu) četiri momka nosila *nebo*, a ispod neba bi svećenik nosio Presveti oltarski sakrament. Prigodna molitva molila se kod svakog oltara i procesija bi ušla u crkvu, gdje bi počelo misno slavlje. Ovaj je običaj s vremenom potpuno nestao.[69]

3. Molitve

Koliko je do sada poznato, hrvatska vjerska lirska pjesma *Narodil nam se kralj nebeski* seže u 13. stoljeće. Ta se pjesma usmenom komunikacijom sačuvala do naših dana, kao i božićne pjesme: *Bog se rodi u Vitliomi* (14. st.) i *Va se vrime godišća* (15. st.). Međutim, hrvatska vjerska usmena lirika iznimno je malo istražena.

U Kaštel Lukšiću djeca bi se ustala rano, okitila bi korpice i po livadama brala cvijeće. Po povratku kući djeca bi obukla duge bijele haljinice od prve pričesti i išla u procesiji oko crkve i duž čitavog sela, od crkve do Doma.[70]

U kaštelanskom i trogirskom kraju cvijeće se najviše posipalo na Tijelovo kao i kroz cijelu osminu Tijelova: pred prezbiterijem bi se skupila djeca, svako dijete sa svojom košaricom, te bi posipali Presveto kad bi svećenik podjeljivao blagoslov. Tada su se pjevali stihovi:

Dan Večere Gospodinje
slavan danas jur počinje
Kada Carkva svin nje sini
uspomenu toga čini.

Nakon svake strofe, čitava bi crkva ponavljala:

Zdrav', Isuse Gospodine
u kome su sve istine!
Zdravo Tilo, slavno, sveto
koje za nas bi propeto.[71]

---

69 Knin 2010. godine. Kazivač je izbjeglica iz Mrkonjić Grada.

70 Kaštel Lukšić 2017. godine.

71 Frane Bego, *Kaštel Kambelovac Kaštel Gomilica*, Bijaći, Split, 1991., 266.

Bratovština svetoga Roka u Korčuli[72] na blagdan Tijelova izvodila je pjesmu:

Glase i srca sjedinimo,
Božje Tilo proslavimo:
ki u kruhu pribilomu,
radost dava svitu ovomu.
Zato braćo pristupimo,
kruhom se ovim nasitimo:
Gozba je ova puna uresa,
lipi zaklad od nebesa.
Put je ovo rajskih strana,
gdi su vična dobro izabrana;
istina je ovo prava,
ka umrli život dava.
Život je ovo vikoviti,
komu sverhe neće biti.
U ovome kruhu danas,
Bog Sin umrli na križ za nas.
Dariva nam sebe istoga,
dakle vino častimo ga;
i u hvalam o ljubezni,
sadržimo naši piesni.
I njegove dar ljubavi,
braćo draga svak proslavi;
jer na dare te velike,
dostojan je slave i dike.
Obratimo serce veće,
na ovo blago, rajske sreće;

72 U gradu Korčuli postoje tri bratovštine. Bratovština Svih Svetih ili Bratovština Dobre smrti osnovana je 8. listopada 1301. godine, a smatra se jednom od najstarijih bratovština u Dalmaciji. Druga je Bratovština svetoga Roka utemeljena 1575. godine, poslije velike epidemije kuge koja je 1572. godine zahvatila grad. Treće ja Bratovština Blažene Djevice Marije od Utjehe - Pojasa blagdan, a osnovana je 28. siječnja 1603. godine. U bratovštinama su postojala dva tijela: zakonodavna skupština i upravni odbor. Skupština se sazivala dva puta godišnje: na Gospin blagdan te na prvu nedjelju poslije te svečanosti. Glasanje na Skupštini bilo je tajno, pomoću kuglica, jedino su nove članice ili članovi primani javnim odobravanjem. Na čelu uprave bratovštine bio je *gaštald*, čija je dužnost bila upravljati imovinom bratovštine, sklapati ugovore, primati legate i rješavati probleme vezane za život bratovštine. Njegova je dužnost bila prirediti svečani ručak o vlastitu trošku, a svrha mu je bila jačati međusobnu ljubav i zajedništvo.

i na nj oči obratimo
i njemu se poklonimo,
govoreći, Bože mili,
ki se u kruhu nam udili;
blagodarno pomiluj nas
i u potribi pomozi nas.
Za tvoje sveto upućenje,
naše prosti sve sagrišenje;
a mi ćemo po sve vike,
slave slavit tve velike.
I za milos' toli mnogu,
harni biti Tebi Bogu;
i za svetu Tvoju gozbu,
doniti nas u pokoju.
I svej s Tebon pribivati,
za opet u vik uživati.
Goli u kripos' kruha ovoga,
nam si obeća tebe Boga.
Tebi slava, čast i dika,
ko prije, sada i u viki vika. Amen.[73]

Nekoć je na Korosande prije mise na Trebimlji[74] bila procesija. Išlo se iz crkve (Velike Gospe) prema školi i pod brijestom (gdje se kolo igralo) bila je prva postaja. Druga i treća postaja bile su pred crkvom. *Dumo* u misnom ruhu nosio je Presveto i prvo bi čitao Evanđelje. Četiri momka nosila su *nebo* iznad dume. Četiri djevojke[75] bile su odjevene u bijele haljine, odgovarale su za dumom i pjevale:

Usta moja uzdižite preslavnome tijelu glas
i krv dragu proslavite što se proli za sve nas.
Čedo majke plemenite ljudskog roda kralj i spas,
kad je s braćom večerao spas na gozbi posljednjoj,
sav je zakon održao on u hrani vazmenoj.
Gospod zbori i kruh biva svetim tijelom njegovim,

73 Žrnovo na Korčuli 2007. godine. Sani Sardelić (rođ. Skokandić, 1970. godine). Josipa Favro, *Hrvatska usmena književnost na Korčuli* (seminarski rad), Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2007., 6.

74 Trebimlja je selo u općini Ravno; zove se i Trebinja. Nalazi se tri kilometra od granice s Republikom Hrvatskom.

75 Jedna od tih djevojaka bila je i kazivačica Janja Konjevod rođ. Trojić 1944. godine na Hotnju Hutovskom. Odrasla je kod bake i djeda na Dužici, u župi Trebinja.

likom vina krv se skriva okom toga ne vidiš,
ali sama vjera živa kazuje bezazlenim.
Rana kao Toma ja ti ne vidim.
Ipak Bogom svojim priznajem te njim,
daj da vjera moja uvijek živi sja,
da se ufam u Te da Te ljubim ja.
Pelikane nježni Spasitelju moj,
blatna me u krvi umi presvetoj,
i kap njena može svijet da spasi cijel,
da bez grijeha bude posve čist i bijel.
I on prođe sijuć tlima zrnje riječi Božjih
i na kraju smrtni čina divan spomen ostavi.[76]

4. Apotropejski i panspermijski običaji, divinacije

U hrvatskoj tradicijskoj kulturnoj baštini arhetipske apotropejske i panspermijske obrede i običaje kao i divinacije narod je kristijanizirao i veže ih uz blagdane Svih svetih, sv. Katarine Aleksandrijske, sv. Andrije Prvopozvanoga, sv. Barbare, sv. Lucije, sv. Tome, Badnju noć, Božić, Silvestrovo, noć uoči Čiste srijede, sv. Marka Evanđelista, rođendan sv. Ivana Krstitelja.

Funkcija apotropejskih obreda, ophoda, običaja je odvraćanje demonskih sila od ljudi, domova; stoke, štala; doprinos zdravlju i ljepoti; povećanje rodnosti polja, livada, njiva, vrtova; liječenje bolesti. Neki apotropejski obredi imaju magijske poganske značajke, a neki su kristijanizirani.[77]

Panspermijski običaji, obredi, ophodi i divinacije u srži su arhetipske pretkršćanske kulture. Narod ih je kristijanizirao te ih vezuje uz kršćanske blagdane. Naziv panspermijski nastao je od grčkih riječi: *pan* = sve, svako, *sperma* = sjeme. Taj naziv može se kroatizirati u naziv *plodonosni*, *obiljenosni* itd. Panspermijski običaji, obredi i ophodi prepleću se s apotropejskim obredima.[78]

[76] Hotanj Hutovski 2018. godine. Kazivačica je spomenuta Janja Konjevod.

[77] O tome više: Marko Dragić, Apotropejski obredi, običaji i ophodi u hrvatskoj tradicijskoj kulturi, *Croatica et Slavica Iadertina*, 3 (3), Odjel za kroatistiku i slavistiku Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2008., 369-390.

[78] O tome više: Marko Dragić, Hrvatski panspermijski običaji, ophodi, obredi i divinacije u europskom kontekstu, *Croatica et Slavica Iadertina*, 11 (1), Sveučilište u Zadru, Zadar, 2015., 149-179.

U Kanfanaru se na Tijelovo radi plodnosti u brazdu stavlja grančica jasena ili cvijet koji je bio u crkvi ili je nošen u tijelovskoj procesiji.[79]

Nekoć su na Pelješcu na Korosante svi ujutro prije mise išli brati cvijeće po poljima te ga vezivali u buket, za blagoslov polja i vrtova, da ne bi nevrijeme ili bolest uništili usjeve. Misa je uvijek bila u deset sati, a nakon mise procesija. Bukete bi poslagali u crkvi na podu od oltara do ulaza i tu bi ih velečasni blagoslovio. Onda bi se buket čuvao u kući i sljedeće godine na Korosante bi se spalio u kominu. A ako bi bilo ikakvo veliko nevrijeme, onda bi uzeli dio buketa i spalili ga na žeravi uz molitvu da se nevrijeme smiri.[80]

Sa sjenica su ljudi na povratku kući uzimali cvjetove, nosili ih kućama i čuvali ih kao sakralne stvari.[81]

U Račišću na Korčuli vjeruje se da se gromove može otjerati ako se u glačalo sa žeravom stavi tamjan i mirisom prođe po cijeloj kući ili ako se uzme pladanj sa žeravom i baci blagoslovljeno smilje (*cmij*) od Tijelova da gori i time se ide po cijeloj kući. [82]

U Kreševu se ovaj blagdan prije proslavljao svečano. Bila je svečana procesija kroz cijeli grad. Na Bubrešku se održavala sveta misa, odakle procesija kreće prema dolje kroz aleju jasenova i bukvića. Sve kuće bi bile ukrašene, a na četiri mjesta se naprave oltari. Grane kraj kojih prođe procesija su se otkidale, nosile kući i davale stoci.[83]

Žitelji Donjega Sela na Šolti protiv uroka i vještica borili su se cvijećem koje zovu *primok*.[84] Ono bi se zajedno s drugim biljem nosilo na blagoslov i na procesiju na Božji dan. To blagoslovljeno cvijeće stavljalo se djeci ispod ili iza glave da mu vještice ne bi naškodile. Žene bi također na blagoslov nosile *brimence*.[85] Ono bi se palilo i preskakalo uoči blagdana rođenja sv. Ivana Krstitelja. Tu bi bilo *magarusa*[86], ružmarina, *smriča*[87], bobica na smriču. Domaćice bi osušile

---

79 Josip Milićević, Običaji i vjerovanja uz gospodarske radove u srednjoj Istri, *Narodna umjetnost*, 4 (1966.) 1, 198.

80 Dubrava na Pelješcu 2018. godine.

81 Badljevina kod Pakraca 2007. godine.

82 Račišća na Korčuli 2008. godine.

83 Kiseljak 2007. godine.

84 *Primok* – vrsta divljeg cvijeća koje se nosilo na blagoslov nakon kojeg bi se stavljalo u prag od kuće ili u beton stubišta, vjerujući da će tako kuća biti zaštićena od uroka.

85 *Brimence* - breme ili snop od raznih biljaka koje se nosilo u crkvu na blagoslov na Božji dan.

86 *Magarus* – smilje.

87 *Smrič* – šmrika, smrić, crvena kleka.

te blagoslovljene snopove i time su liječile životinje tako što bi upalile posvećeni snop i time bi se *nakadila* životinja.[88]

Pucanje iz vatrenoga oružja drevnoga je postanja, a u biti mu je cilj tjeranje demonskih sila.[89]

Na Brašančevo pucalo se iz topova, mužara (*prangija*). Tada se moglo kupiti baruta u slobodnoj prodaji pa je baruta na ovaj blagdan potrošeno nekoliko kilograma. Topova je bilo različitih veličina. Bile su zapravo tri veličine: mali, srednji i veliki top. Topovi su punjeni određenom mjerom baruta, na barut je nabijan papir, a zatim zemlja sa starih zgrada pomiješana s pljevom. Sve se to nabijalo posebnim željezom i čekićem. Što se bolje sve to nabilo, jače je pucalo. Najprije se pucalo iz malog topa, i to u vrijeme kada je prvi put crkveno zvono zvonilo za veliku misu. Kada je zvonilo drugi put za veliku misu, onda bi se ispalio jedan mali i jedan srednji top. Kada je zvonilo treći put za veliku misu (10.30), onda su ispaljivana sva tri topa (mali, srednji i veliki). Topovi su paljeni dugom željeznom šipkom koja je stajala usijana u vatri koja je tom prilikom gorjela.

Sva tri topa pucala su i kada je zvonilo podizanje, zatim su pucali kada krene procesija i kada se zaustavljala kod svake *sionice*. Na kraju mise, prilikom zvonjave u podne, opet su pucala sva tri topa jedan za drugim. To je bio i kraj pucanja na Brašančevo.[90]

U Stocu je pucanje mačkula pratilo procesiju.

Na blagdan Tijelova u Pupnatu ide se oko sela u procesiji od križa do križa. U davna vremena postojalo je više križeva, danas su samo tri. Svaki križ se okiti raznim biljkama i vijencima od biljaka. Na blagdan svetoga Petra i Pavla 29. lipnja te se biljke s križeva skupljaju i sve se donesu na jednu hrpu, pali se vatra i bude veselo, pjeva se i pleše u večernjim satima.[91]

---

[88] *Bilo bi se dici držalo primok ispod glave, iza glave, da jon višćice ne možedu... Primok je ča se nosi za Božji dan. Na Božji dan se to nosi za procesijon. Bili bidu rekli prin: Sve su vile cviće pridobile, samo nisu cviće od primoka! Da je primok bi mogući cvit. Onda se to nosilo za Božji dan, nosile su žene prin brimenca. Bilo bi toder magarusa, rušmarina, bilo bi tode smriča, pa ono na smriču one bobice budu, da to čak vridi za nike ljekove, šta ja znan. Onda bi se bilo ta brimenca doma ošušila, ča bi bile žene nosile brimenca i to bi se bilo s otin ličilo životinju. Bilo bi se to stavilo malo ognja, užgalo bi se bilo i onda bi se stavilo malo toga posvećenoga i na to bi se bila nakadila životinja. Da je to pomagalo.*
Donje Selo na Šolti 2009. godine. Vesna Grković Kalebić, *Hrvatska tradicijska kultura i književnost u Danilu Gornjem i Donjem Selu na Šolti.* (Diplomski rad). Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu. Split, 2009., 102.

[89] Dunja Rihtman – Auguštin, *Knjiga o Božiću, Božić i božićni običaji u hrvatskoj narodnoj kulturi*, Golden marketing, Zagreb, 1995., 111.

[90] Gundinci 2010. godine.

[91] Pupnat (na Korčuli) 2017. godine.

Divinacija je riječ nastala prema latinskoj riječi *divinatio, onis,* f. = proricanje, slutnja, pogađanje; gatanje, vračanje, predviđanje, vidovitost. Divinacije su dio najstarijih arhetipskih običaja još od drevnih civilizacija i u srži su kulturne baštine.[92] Narod i uz Tijelovo veže određene divinacije. Drevnoga je postanja vjerovanje da će biti velike poplave ako na Tijelovo pada kiša.

U Pologu kod Ljubuškoga poznata je izreka: *Tijelovska maglina, smetena godina.* (Ako bude magle na Tijelovo, ono što se posadi oboli.)[93]

Drevnoga je postanja običaj u Trebimlji da se na Korosande sije proso te se govori: „Ide sv. Vide da obađe“.[94]

Zaključak

Tijelovo u pučkoj baštini označava kraj uskrsnoga vremena. Početak slavljenja Tijelova seže u 1246. godinu, kada je na nagovor sv. Julijane Lijeske biskup Robert iz Lütticha u svojoj biskupiji uveo blagdan Euharistije. Svetkovinu Presvetog Tijela i Krvi Kristove u cijeloj Katoličkoj Crkvi ustanovili su pape Klement V. i Ivan XXII. početkom 14. stoljeća.

Sačuvana je predaja iz godine 1263., kada je u Bolesni u Italiji svećenik sumnjajući u pretvorbu za vrijeme lomljenja hostije, vidio krv koja je iz hostije kapala po oltaru. Isto čudo dogodilo se 1411. godine u Ludbregu u kapelici Svetog Križa u dvorcu Batthyany. Papa Leon X. je 19. ožujka 1513. izdao bulu kojom potvrđuje mnogobrojna čudesa u Ludbregu po zagovoru Presvete Krvi te je Ludbreg proglasio svetištem i proštenistem. U župnoj crkvi Presvetoga Trojstva u pokaznici izgrađenoj 1721. godine čuva se ampula s Predragocjenom Krvi Isusovom.

Hrvati Tijelovo nazivaju: Tilovo (Mostar, zapadni dio Hercegovine), Brašančevo (Požega, Bosanska Posavina, Bosna, brodskoposavski kraj), Brošančevo (Tolisa u Bosanskoj Posavini), Brešančevo (duvanjski kraj, Kaštel Lukšić), Božji dan (Brač, Šolta, Otok kod Sinja, Duće kod Omiša), Božji don (Vis), Božji blagdan (Šibenik, Tribunj), Korosante (dubrovački kraj, Pelješac), Korosande (Popovo polje, Stolac). U novije vrijeme najviše se koristi naziv Tijelovo.

92 O tome više: Marko Dragić, Ljubavne divinacije u kulturnoj baštini Hrvata, Bošnjaka, Srba i Poljaka, *Ethnologica Dalmatica*, 21 (2014.) 1, 103-123.

93 Prolog kod Ljubuškoga 2018. godine.

94 Hotanj Hutovski 2018. godine.

Stariji kazivači pripovijedaju da su se tijelovske procesije kroz sela i gradove obavljale još za vrijeme austrijske vlasti te za vrijeme stare Jugoslavije. Djevojke i mladići pravili su kapelice od plahta, šiblja, dasaka. Kapelice su ukrašavane svetim slikama, cvijećem i zelenilom. U kapelicama je bio postavljen stol koji je predstavljao oltar. Procesija bi kod tih kapelica zastala te se molilo. Procesiju je, kao i danas, predvodio biskup ili župnik ili netko od svećenika. Predvodnik procesije nosi Presveto (Tijelo Kristovo - hostiju). Ispred su djeca s košarama cvijeća koje posipaju pred Presvetim i kod kapelica. U nekim mjestima, primjerice na Murteru i u Tribunju, po prozorima, balkonima, terasama djevojke i žene stavljale su cvijeće i izlagale svoje ruho, kako bi ga sudionici u procesiji vidjeli. Tako je tijelovska procesija osim sakralne imala i socijalnu funkciju. Vlast je procesije zabranila 1952. godine te su se od te godine smjele održavati samo u dvorištu crkve. Nakon demokratskih promjena u mnogim mjestima revitalizirane su procesije kroz gradove i sela.

Svetkovinu Tijelova prati bogatstvo pučkih običaja. Blagoslovljeno cvijeće i grančice zelenila imaju apotropejsku i panspermijsku funkciju. Uz Tijelovo se vežu i određene divinacije. Narod je blagoslovljeno cvijeće i zelenilo kao i zelenilo i cvijeće iz kapelica (sjenica) nosio svojim domovima i čuvao kao sakralne stvari.

Primjeri hrvatske crkveno-pučke katoličke baštine u radu zorno svjedoče o dubokoj ukorijenjenosti Hrvata u europsku kršćansku civilizaciju.

THE FEAST OF CORPUS CHRISTI IN CROATIAN CATHOLIC CHURCH-FOLK CULTURAL HERITAGE

Summary

The Feast of Corpus Christi (Solemnity of the Most Holy Body and Blood of Christ) is, along with Christmas, Easter, Assumption of Mary and All Saints Day, the greatest Catholic feast. The paper brings an overview of the history of celebration of Corpus Christi and miracles that occurred through the intercession of the Most Holy Body and Blood of Christ. However, the Feast of Corpus Christi has not raised the scientific interest of ethnologists, anthropologists and philologists. Because of the exceptionally insufficient literature on the Feast of Corpus Christi in Croatian Catholic church-folk heritage, the paper presents and interprets around fifty contemporary field records which have emerged in the last twenty years in

the Republic of Croatia, Bosnia and Herzegovina, Serbia and Monte Negro. The observance of the Feast of Corpus Christi in Croatian Catholic cultural heritage is reflected in many churches, chapels, villages and towns, parishes dedicated to the Most Holy Body and Blood of Christ, in devotions, prayers, vows, fasting, processions, pilgrimages, house decorations and folk festivals. Social and aesthetic function is reflected in the customs of house decorating, tidying up the places where the procession is passing as well as hanging the needle-works on the windows, balconies and terraces to be seen by the procession participants. Croatian folk connects the Feast of Corpus Christi with customs that have apotropaic and panspermia function and performs certain divinations. These customs are of ancient pre-Christian origin, but the Croats have Christianized them.

Key words: procession, prayer, blessing, flowers, customs, folk festivals